

גיליון זה מוקדש לעי"נ

המנוחה **מרגלית** בת שרה ע"ה

תרומת בניה היקרים, מעמודי התווך של הישיבה עשרות בשנים

נלב"ע י"ח בחשוון

ת.נ.צ.ב.ה.

שיחתו השבועית של ראש הישיבה - הרב יוסף צ. בן-פורת "המתפלל על חברו הוא נענה תחילה!" וירא תשע"ט

קשיים בהבנת הפרשה

"וַיִּסַּע מִשָּׁם אַבְרָהָם וְגו'. וַיֵּגֶר בְּגֵר וְגו'. וַיִּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ גְּרָר וַיִּקַּח אֶת שָׂרָה"

(בראשית כ, א-ב). כשאנו קוראים את שהתרחש בפרשתנו, מתעוררות מספר שאלות. א. הלוא אין מקרה כלל, הכל מכוון מאיתנו יתברך. כל דבר רע שמתרחש, הוא כתוצאה מחטא ועוון או מחמת ניסיון. וכך גם להיפך, כל דבר טוב שבא על האדם, או כשכר מצוה הוא, או שהוא בא בתורת 'ניסיון העושר'. כאן, במעשה שלפנינו, לא מפורש למה באה צרה זו על אברהם ושרה. ב. למה סיבב ה' שאבימלך ירצה לקחת את שרה? בשלמא, מעשה לקיחת שרה על ידי פרעה מבואר, שבא כניסיון על אברהם אם יהרהר אחר מידותיו של הקב"ה, ששלחו זה עתה לארץ ישראל, תוך כדי הבטחה ששם תבואנה עליו כל הברכות ואך טוב וחסד ירדפוהו, והנה נוחתת עליו מכה אחר מכה, בתחילה רעב בארץ, ובהמשך, הוא מגיע לעניות שאין לו אף מה לשלם לאכסניות בהן הוא מתארח, ואז הצרה הקשה מכולן, לוקחים לו את אשתו! לאחר שאברהם עמד בניסיון, הוא מקבל חזרה את אשתו, בתוספת ממון רב ביותר וכמובן, שלאחר שהסיפור מתפרסם כולם יראים מאברהם. ג. בחלום הלילה אומר ה' לאבימלך, שעליו לשחרר את שרה באופן מידי, ובאם לא מות ימות! כגורם מזרז, אבימלך ובני ביתו נענשים וניטל מהם כוח ההולדה. עד כאן הכל ברור ומובן. אולם, אבימלך מקבל הוראה נוספת, שבכדי שינצל ממוות ויתרפא, הוא חייב לפנות לאברהם ולבקש ממנו להתפלל עבורו. הוראה זו מעוררת תמיהה. לא מצאנו באף מקום, שהשי"ת יורה למישהו לבקש מאדם שהוא פגע בו, שיתפלל עבורו. אדם שפגע בזולת, הלכה ידועה היא (שו"ע או"ח תרו, א), שעליו לפייסו ולפצותו, עד שיאמר בפה מלא: "אני מוחל לך". בנוסף, עליו לבקש מחילה מבורא עולם, מפני שכל עבירה של בין אדם לחברו, כולל גם עבירה שבין אדם למקום. אולם, לא מצאנו שום חובה על הפוגע לבקש מן הנפגע, שיתפלל בעבורו כדי שיסלח לו.

עם סיומה של פרשת אבימלך, עוברת התורה לעניין לידת יצחק.

חשיבות תפילת אברהם על אבימלך

"וה' פקד את שרה" (בראשית כא, א) פירש"י: "סמך פרשה זו ללמדך שכל המבקש

רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה שנאמר ויתפלל וגו' וסמך ליה וה'

פקד את שרה שפקדה כבר קודם שריפא את אבימלך" (ומקורו, ב"ק צב, א).

ביאור דבריו, שהפרשה באה ללמדנו, שבזכות שאברהם התפלל עבור אבימלך, זכתה

שרה אמנו להתעבר וללדת את יצחק, ולכן, זכתה שרה להתעבר עוד בטרם נרפאו אבימלך

ובני ביתו. מכאן משמע, שאם לא היה מתפלל אברהם על אבימלך, לא היתה זוכה שרה להתעבר וללדת את יצחק.

המהר"ל בספרו "גור אריה" העמיק לפרש את דברי רש"י ז"ל: "והקשה הרא"ם, דהרי כבר בשרה הקב"ה שתלד ולעיל יח, ט, ואם כן בלאו הכי היתה יולדת, ואין לומר דלזה מהני שהיתה מתעברת מיד, אבל אם לא היה מתפלל על אבימלך היה עוד ממתין לה זמן מה, ואפשר לקיים ההבטחה אחר כך, אין זה כן, דהא בפסח נולד יצחק (רש"י לעיל יח, ט), ואי אפשר להיות ממשיך הזמן, דהא כבר הבטיחו הקב"ה למועד הזה בשנה האחרת' (לעיל יז, כא)... לא קשיא, שהשם יתברך סבב ענין זה של אבימלך כדי שיתפלל אברהם על אבימלך ויהיה נענה תחלה, ואם לא כן יקשה שראוי שלא יהיה אירע מעשה אבימלך לשרה, שהרי ליצני הדור היו אומרים מאבימלך נתעברה (רש"י להלן כה, יט), ולמה נתן הוא יתברך פתחון פה לחוטאים, אלא השם יתברך היה מסבב זה כדי שיתפלל אברהם על אבימלך, ויהיה נענה תחילה. והשתא לא קשיא, דזה בעצמו הוא ההבטחה".

נבאר את דבריו: הרא"ם ז"ל טען, שלא יתכן שאילולא התפלל אברהם עבור אבימלך, לא היתה יולדת את יצחק. שהרי כבר בתחילת הפרשה, הבטיח הקב"ה ששרה תלד את יצחק, מבלי כל התניה שהיא. ואם יטען הטוען, שהבטחה זו יכלה להתקיים לאחר זמן ממושך, ובאה תפילתו של אברהם עבור אבימלך וזירזה את מימושה, גם זה לא ניתן להיאמר. שהרי, היה זה בפסח, בט"ו בניסן, כשהמלאך בישר את הבשורה לאברהם ושרה, והוא הבטיח, שהלידה תהיה בדיוק בעוד שנה, כלומר, בט"ו בניסן הבא, כפי שאמנם היה. הווה אומר, שההבטחה היתה חייבת להתממש בזמן מוגדר, אם כן, גם בלי תפילת אברהם, היא הייתה מתקיימת בטווח קרוב.

על כך ענה המהר"ל ז"ל: אכן, הבטחת הקב"ה ששרה תלד בן בט"ו בניסן הבא, בדיוק בעוד שנה, מחייבת אמנם, שהיא תתעבר במהרה. אולם, זאת ידע חכמתו יתברך, שכדי שהבטחה זו תתממש, חייב להיות קודם כל מצב שבו יתפלל אברהם עבור אבימלך וביתו, שיוכלו להתעבר וללדת, ואז יוכל להתחולל הנס אצל שרה, כדי שהיא תוכל להרות וללדת. זאת הסיבה, שמסובב הסיבות סיבב, שאברהם ילך לגרר ואבימלך יחמוד את אשתו, ואף יקחנה לביתו ואז ישלח הקב"ה מלאך בלילה, שימנע מאבימלך להתקרב לשרה (רש"י כ, ד), ויתגלה אליו בורא עולם ויתרה בו, שבאם לא יחזיר את שרה לאברהם הוא וכל בני ביתו ימותו מיד. הוראה נוספת שמקבל אבימלך, שבכדי לחיות, עליו לבקש מאברהם שיתפלל בעבורו ובעד בני ביתו. עד לאותה תפילה, מנע מהם הקב"ה את כושר ההולדה.

את ששמענו בדברי חז"ל ובפירוש רש"י ברמיזה, רואים אנו בדברי המהר"ל בצורה ברורה וגלויה. שאף ורק הזכות של "המתפלל על חברו הוא נענה תחילה", הכריעה את כפות המאזניים בבית דין של מעלה, כדי שיעשה הנס לאברהם ולשרה.

המתבונן בדבר, עומד ותמהה: א. וכי כל המצוות הרבות והמעשים הטובים שעשו אברהם ושרה, עד שהתפלל אברהם על אבימלך, לא היה בהם די כדי שתזכה שרה לבן?

הלוא, אברהם ושרה אע"ה עבדו את הבוריית בכל לבבם, בכל נפשם ובכל מאודם למן היום בו עמדו על דעתם. והנה למרות, אותם ריבי רבבות מצוות ומע"ט לא מגיע לשרה שיעשה לה נס, ורק מצוה אחת, התפילה על אבימלך, משנה את המצב? ב. הלוא ברור, שאברהם התפלל שנים ארוכות עבור שרה, כמו שאמרה רחל ליעקב (עיין רש"י ל, ג). למה תפילות אלה לא נחשבות 'המתפלל על חברו הוא נענה תחילה', שהרי אברהם לא התפלל על עצמו, מפני שלו כבר היה בן, את ישמעאל. ג. אף אם נאמר, שתפילותיו עבור שרה אינן נחשבות ל'מתפלל עבור חברו הוא נענה תחילה' מפני, 'שאשתו כגופו', הרי תעמוד לפתחנו שאלה נוספת: הסיפור עם אבימלך היה כשאברהם היה בן תשעים ותשע, כבר עשרות שנים לפני כן, היה דמות ידועה ומפורסמת, הן בארם נהריים – שם החזיר בתשובה אלפי אנשים, והן לאחר שבא לארץ ישראל, אשר בה זכה למעמד מכובד ביותר, כפי שהגדירו אותו בני חת "נשיא א-להים אתה בתוכנו" (כג, ה). מסתבר, שרבים באו להתברך מפיו ובקשו שיתפלל עליהם, וברור שהוא עשה כן. אם התפלל על אנשי סדום, ודאי שהתפלל על אנשים שהיו פחות רשעים מאנשי סדום, וללא ספק, על מקורביו "הנפש אשר עשה בחרן". ודאי, שרבים מהם בקשו שיתפלל עבורם, שיהיה להם זרע של קיימא. ואם התפלל עבור אבימלך, ודאי שהתפלל גם עבורם בעבר. אם כן, למה אותן תפילות לא נתנו לו את הזכות של 'המתפלל על חברו הוא נענה תחילה'? ד. המעשה עם אבימלך הלוא גרם צער נורא לאברהם ולשרה, למה הגיע להם צער זה? ה. הלוא, לקיחת שרה לבית אבימלך, פתחה פתח כפתחו של אולם לפני ליצני הדור, לומר 'מאבימלך נתעברה שרה', עד שהיה צריך השי"ת לצור את צורת פניו של יצחק, כזו של אברהם, בכדי שיהא ניכר לכל, שבנו הוא.

מכל השאלות הנ"ל מוכח באופן ברור ומוחלט, שאכן, הזכות של 'המתפלל על חברו' היא זו שהכריעה את הכף! המתבונן בעומק העניין, יעמוד נרעש ונפחד, מעוצמת כוח זה.

איך תפילה משנה גזר דינו של האדם?

והנלע"ד, שכוח זה מורכב משני חלקים: האחד – 'המתפלל'. השני – 'על חברו'. אם נבין את שני החלקים, נשכיל מהו הכוח הטמון בחיבור שניהם יחדיו. ראשית עלינו להבין, מה כוחה של תפילה. כבר שאלו קדמונים, הכיצד זה שתפילה יכולה לשנות את גורלו ומצבו של האדם? התמיהה באה משני כיוונים. האחד: הלוא, הקב"ה הוא שלם בלי כל חסרון. מכאן, שכל מה שהוא מחליט הוא בתכלית האמת והצדק, החסד והרחמים. אם כן, איך יעלה על הדעת שאדם, בשר ודם, קטן הדעת והתבונה, ישנה את דעתו של בורא כל עולמים! שאלה זו בנויה על אבני ההיגיון הצרוף, ואינה נצרכת לשום הנחות יסוד של אמונה.

השאלה השניה: הלוא, 'בראש השנה יכתבון וביום צום כיפור יחתמוון', מה יעלה בגורלו של כל אדם ואדם. אם אכן, תפילה מועילה – כפי שאנו יודעים ומאמינים – הרי, שצריך לשנות את פסק הדין של ראש השנה ויום הכיפורים. יוצא אפוא, שהחלטות של בית דין של מעלה, אינן סופיות וזה עומד בניגוד לאמונתנו, שביום הכיפורים יוצא גזר דין סופי מה יארע לכל אדם ולכל עם במשך השנה.

תשובות רבות נתנו לשאלות חשובות אלה. אחת הדרכים ליישב את הסתירות הנ"ל היא, שאין התפילה משנה את גזר דינו של בורא עולם, אלא משנה את מצבו של האדם המתפלל, וממילא, הוא נכנס למציאות אחרת בה אינן תקפות הגזרות שנגזרו עליו בימים נוראים. כדי להסביר את הדבר, נשתמש במשל: ביום קר רצה האדם להתחמם, הוא ראה לפניו תנור חימום בו גוף החימום היה לוהט והקרין חום גדול. אולם, משעה שרצה להתקרב לעבר התנור, ציווה עליו בעל התנור שישב במרחק עשרים מטר מן התנור. ביושבו שם, אין חום התנור מגיע אליו כלל וכלל, הוא מרגיש שכל גופו מתחיל לקפוא, ואם כך ימשך המצב, לא יארך הזמן והוא ימות, ועד אז, ימשיך לסבול ולהתייסר. ואז, פתח במאמצים להתקרב לתנור. כשהתקרב חמישה מטרים, התחיל להרגיש טוב יותר, עדיין קר לו אבל מכלל סכנת קפיאה ומוות כבר יצא. הוא לא הסתפק בכך, וחתר להתקרב יותר. ככל שהתקרב אל מקור החום, כך נהיה לו טוב יותר ונעים יותר. הרי לנו, שמקור החום לא השתנה כלל וכלל, אלא שהאדם שינה את מצבו ביחס למקור החום.

גם בנמשל, אמונת היסוד של תורת ישראל היא, שכל מצב רע של האדם הוא תוצאה של עוונותיו, שמבדילים בינו לבין בורא עולם. כמ"ש בדברי הנביא: "כִּי אִם עֲוֹנֹתֶיכֶם הִיוּ מִבְּדָלִים בֵּינְכֶם לְבֵין אֱ-לֹהֵיכֶם" (ישעיה נט, ב). הרמב"ם הגדיר את החוטא: "שנאו לפני המקום משוקץ ומרוחק ותועבה" (הל' תשובה ז, ו). ואילו, הטוב שיש לאדם הוא תוצאה של מצוות ומעשים טובים שהוא עושה, שמקרבים אותו אל השי"ת. כמו שאמר דוד הע"ה: "וְאֲנִי קָרַבְתִּי אֶ-לֹהִים לִי טוֹב" (תהלים עג, כח).

כשניתן גזר הדין בראש השנה ונחתם ביום הכיפורים, הוא מתייחס לאדם כפי שהיה מצבו בעת הדין. הווי אומר, כפי המרחק שהיה בינו לבין בורא עולם באותה עת. אולם, באם הוא מתקרב אל השי"ת, ממילא מצבו משתנה לטובה. אם כן, ביחס לשאלה השניה, התשובה היא: אין צורך בשינוי פסק הדין כדי להיטיב את מצבו של האדם, ולהוריד ממנו את רוע הגזירה. וכך גם ביחס לשאלה הראשונה, אין הקב"ה משנה את דעתו לאור בקשותיו ותפילותיו של האדם, אלא שהמתפלל הוא זה שמשנה את מצבו ביחס לבורא ית'. וכאן המשמעות האמיתית של תפילה. כתוב בספה"ק, שהמילה תפילה היא מלשון 'תפיל', שלה שני פירושים, האחד – חוט וחבל. השני – התפתלות והתחברות. כלומר, שלתפילה ניתן כוח לחבר את האדם לבוראו. וכאן כתב הרמח"ל בספרו דרך ה': "ענין התפילה הוא, כי הנה מן הסדרים שסידרה החכמה העליונה הוא, שלהיות הנבראים מקבלים שפע ממנו ית', צריך שיתעוררו הם אליו ויתקרבו לו ויבקשו פניו, וכפי התעוררותם לו כן ימשך אליהם שפע ואם לא יתעוררו לא ימשך להם" (ח"ד פ"ה, א).

ונדייק בדבריו הק': "וכפי התעוררותם לו כן ימשך אליהם שפע" – כפי הכוח שנותן האדם בתפילתו, כך השפע שמגיע אליו בתמורה. בדיוק כפי שהיה במשל, כפי שמתקרב האדם למקור החום, כך מרגיש הוא טוב יותר ונעים לו יותר. נשאלת השאלה, מה משמעותה של אותה התעוררות? כיצד מגיעים אליה?

עוצמת התפילה היא כפי שהאדם מבין ומאמין בחיוביותה!

למדנו מפי ספרים וסופרים, שעוצמתה של תפילה נגזרת, מהחשיבות שמייחס לה המתפלל. ככל שהמתפלל משוכנע בעומק ליבו, שהתפילה יכולה להיטיב את מצבו, שהתפילה חיונית ביותר עבורו, כך עוצמתה גדלה והולכת והתוצאה שהיא תפעל במקומות העליונים, תגדל ותלך.

שוב, ניתן לכך משל. הבה נניח, שיצא האדם לקנות מלפפונים או עגבניות. כשהגיע לשוק אמרו לו, שהוא יכול לקבל את הירקות בחינם, אבל, לשם כך עליו להתאמץ ולעלות לחנות שנמצאת בקומה השלישית. יתכן, שיאמר האדם אין התוצאה שווה את המאמץ, אוותר על הירקות ולא אטפס במדרגות! אולם, אם יאמרו לו, שאם יעלה לקומה שלישית, יקבל סכום כסף נכבד במתנה. ודאי שכל אחד, שרק מסוגל, ירוץ ויטפס בגרם המדרגות, להגיע מהר מאוד בכדי לקבל את סכום הכסף הגדול. אבל, אם יאמרו לו, שבכדי לקבל סכום זה, עליו לטפס בבנין רב-קומות, לקומה מספר שישים. יאמר האדם בליבו, זה מאמץ קשה מידי, ויותר על המתנה. אבל, אם יאמרו לאותו אדם, שבאותה קומה גבוהה הוא יכול לקבל תרופה, שתרפא אותו ממחלה קשה, שתציל את חייו. מובן מאליו, שהוא יטפס לקומה הגבוהה ביותר, אף לקומה מספר מאה, בשארית כוחותיו, מפני שזו תקוותו היחידה להינצל מהמחלה הקשה ולהישאר בחיים.

בברכת רפאנו האדם צריך בראש וראשונה לבקש על עצמו

כך גם בנמשל, אנו מתפללים יום יום 'רפאנו'. האם באמת מרגיש האדם שחייו תלויים לו מנגד? שכל מה שהוא חי וקיים, שלם ונושם, זה אך ורק מפני שהקב"ה מרפא אותו יום יום ושעה שעה? או שמאחר והוא חש את עצמו בריא וחזק, אז מתכוון הוא בתפילתו, שנאמרת בלשון רבים, שהקב"ה ירפא את כל חולי עמו ישראל. את עצמו אינו מכניס בכלל זה, שהרי הוא בריא, לשם מה לו תרופה? לגופו של דבר, טוב שלפחות מתכוון אותו אדם, שתפילתו תועיל לכלל ישראל. אבל ברור שאין זו התפילה הרצויה. המתפלל האמיתי יודע, שבכל רגע ורגע מצויים אצל כל אדם ואדם, גורמי מחלה שונים, למן ה'חיידיק האלים' ועד לתאים סרטניים, ורק בורא עולם מציל אותו בכל עת ושעה, מאותם מזיקים נוראים. אם כן, בשעת התפילה הוא מתכוון 'רפאנו', בראש ובראשונה על עצמו, וברור, שגם על בני משפחתו ועל כלל ישראל.

כשאומר האדם את ברכת 'אשר יצר', הוא אומר ש'אם יפתח אחד מהם או יסתם אחד מהם, אי אפשר להתקיים ולעמוד לפניך' - האם אמנם, הוא מייחס משפט זה לעצמו? באם בריאותו תקינה, והוא מעולם לא סבל ממחלה, רחוקה ממנו כוונה כזו. עבודה נפשית גדולה הוא צריך, כדי להפנים שדברים אלה מתייחסים גם אליו. רבים רבים הכרנו, שהיו חזקים ובריאים עשרות שנים, והנה, לפתע, מבלי כל הודעה מוקדמת, חלו! לאחד, נסתם עורק בלב, לשני, נפתח וריד זעיר במוח, לשלישי, נוצרה בעיה קשה במערכת העיכול, לרביעי במערכת ההפרשות וכן הלאה וכן הלאה. צריך אפוא האדם, לצייר לעצמו, שהנה תפילה זו,

תחננון זה, לפני רופא כל בשר, יכולים להציל אותו מן הרע ביותר. אם אכן, חש כך האדם בזמן התפילה, הרי שזו תפילה אמיתית.

מדברים רבות, שצריך האדם להתכוון בתפילה, ש'תפילה בלי כוונה כגוף בלי נשמה!' אולם מה היא הכוונה הנצרכת? רבים חושבים, שמדובר אודות כוונות נסתרות, בבחינת 'רזין דרזין', אולם, מורנו המשגיח זצ"ל, העביר לנו את תורת רבותיו בעלי המוסר, שהכוונה האמיתית והרצויה היא, 'ההבנה' שכל מילה וכל מצב בתפילה, נוגעת אל המתפלל עצמו. ככל שהקריאה בתפילה הינה עזה יותר, נואשת יותר, כך היא מקרבת את האדם יותר אל אב הרחמים, וממילא, מצבו משתנה לטובה. כך ביארו ראשונים את דברי חז"ל: "תנו רבנן חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין שעה אחת וגו' " (ברכות לב, ב). שהסיבה, שהחסידים היו שוהים שעה, כדי להכין את ליבם באופן הנאות לדברים הנאמרים בתפילה.

יוצא אפוא, שכל שאדם מאמין יותר בעומק ליבו, בחיוניות הדברים שהוא מבקש,

כך תפילתו אמיתית יותר, והתקרבותו לקב"ה חזקה יותר.

משמעות: נושא בעול עם חברו

כעת נעבור להבין את 'על חברי'. אחת המידות שהתורה נקנית בהן היא 'נושא בעול עם חברי', ושאלו קדמונים, מה בין הגדרה זו לבין 'עוזר לחברו?' וביארו, ש'עוזר לחברו' פירושו, שהוא יודע שחברו נמצא בצרה והוא חפץ להושיעו, אם בגלל שהוא אוהבו, או מפני שהוא רוצה לקיים מצוות גמילות חסדים. אולם, הוא אינו מרגיש שום כאב ושום עוגמת נפש בעצמו. אבל, 'נושא בעול עם חברי' – הוא זה, שמרגיש את כאב הזולת כאילו כאבו שלו. כשם שחברו נטול תאבון וסובל נדודי שינה בגלל צרותיו, כך גם הוא מרגיש. לכן אמרו חז"ל 'נושא בעולי' – עול – הוא מכשיר שמולבש על צווארי השוורים העוסקים בחרישה ומחלק את המאמץ בין כולם בצורה שווה. הדרך לקניית התורה מחייבת את האדם להגיע לאותה בחינה נעלית, שמרגיש הוא את עצמו כחלק מזולתו.

סיפר מרן הגאון רבי יוסף שלמה כהנמן זצ"ל, מייסד וראש ישיבת פוניבז', שלמד בנעוריו בישיבת טלז. כשעזב את הישיבה נסע ללמוד בישיבת מיר המפורסמת, אבל החליט לעצור בראדין, העיירה בה התגורר הכהן הגדול מאחיו, מרן החפץ חיים זצ"ל, בכדי לראות את פניו ולהתברך על ידו. והנה, כשהגיע לביתו פתחה לו הרבנית את הדלת, כששאל, אם הרב נמצא? ענתה לו, שהרב עסוק כעת, והוא יכול להיכנס, לשבת ולהמתין לו. בעודו יושב, שמע לפתע מעליית הגג בכיות נוראות שהלכו וגברו. הוא הבין, שקורה כאן משהו מאוד רציני וקשה, אולי התרחש איזשהו אסון. הוא ניגש לרבנית, ואמר לה, שלאור הבכיות הנוראות שהוא שומע מעליית הגג, יכול להיות, שהוא אורח לא רצוי כעת, ואולי הוא מפריע בבית. אי לכך, הוא ילך ואולי יבוא פעם אחרת. הרבנית ענתה לו, שישב בבקשה וימתין, והסיבה לבכיות הנוראות שהוא שומע היא, שכמה דקות לפני שהוא בא, הגיע אדם לא מוכר ואמר שאת אשתו תקפו צירי לידה קשים, והיא מקשה לילד ומצבה אנוש ביותר, וביקש מהחפץ חיים שיתפלל עבורה. לכן, עלה הח"ח לעליית הגג, ושם הוא מעתיר בתפילה להצלת

חיי האישה והוולד. והנה, כעבור שעה קלה, הגיע אותו אדם ואמר, שאשתו ילדה בשעה טובה.

באותה שעה גמלה בלב הגרי"ש כהנמן ההחלטה, שאם יש אדם בעל לב גדול ורגיש כל כך, שיכול לבכות בצורה כל כך נוראה ומחרידה עבור אישה, שאין ביניהם שום קירבה משפחתית, והוא אף אינו יודע מי היא, הוא חייב להישאר וללמוד תורה ומוסר אצל אותו אדם. וכך נשאר ללמוד תקופה ממושכת בישיבת ראדין.

והנה ודאי, שאברהם אבינו שהגיע לדרגת נבואה, הייתה לו מעלת 'נושא בעול עם חבריו'. אם ראינו כיצד התנהג כלפי כמה ערבים בלתי מוכרים, שהיו עובדי עבודה זרה, כיצד רץ לקראתם, טרח עבורם, ואף שחט למענם שלשה עגלים, בכדי לתת לכל אחד לשון של עגל, דבר שכרוך בהוצאה כספית גדולה מאוד. כל זאת, על אף שהיה זה ביום השלישי למילתו והוא סבל מכאבים גדולים. מה עוד, שהחום באותו היום היה לוחט ביותר, שהוציא הקב"ה חמה מנרתיקה. עלינו להסיק מכאן, אילו מאמצים כבירים השקיע כשאנשים ביקשו ממנו, שיתפלל עבורם. אם עבור אנשי סדום הרשעים התפלל בצורה כל כך נפלאה ואמיצה, לאיזו דרגה בתפילה הגיע עבור כל אלה שהתפלל עליהם במשך עשרות שנים.

אולם, כנראה, שכל התפילות האלה עוד לא הגיעו לפסגה, וזאת מפני, שאברהם אהב את כל בני האדם, ולכן, לא היה לו קשה לשאת עימם בעול. היה אהוב לפניו להתפלל עליהם במסירות נפש ממש.

עד כמה קשה שבירת המידות

דרגת הקב"ה היא, שהוא מיטיב לרעים ולטובים. התבאר בספר "תומר דבורה" (פ"א, ד"ה מורה) שהמלאכים מכנים את הקב"ה 'מלך עלוב' מפני, שהוא מיטיב אף לאלה שמעליבים אותו, כופרים בו ומבזים אותו. ולא עוד, שבאותה שעה ממש, הוא נותן להם את הכוח לעשות את כל המעשים הנפשעים כנגדו. מאחר וכפי שביאר שם הרמ"ק ז"ל, האדם צריך להתנהג באותו אופן כפי שבורא עולם מתנהג עם בריותיו, שאם לא כן, אי אפשר לקרוא לו 'צלם אלוקים'. רצה ה' להעלות את אברהם אבינו לדרגה נפלאה זו. לכן סיבב, שילך אברהם לגרר ויקח אבימלך את אשתו, דבר שפגע באברהם בצורה קשה מאוד, ולמרות זאת, יתפלל אברהם עבורו ויבקש מה' לרפאותו, תפילה זו תוכל להיענות רק אם היא תגיע לבחינה של 'נושא בעול עם חבריו' – שירגיש אברהם בכאבו ובצערו של אבימלך. זהו דבר קשה מאוד מאוד! הלוא אמרו חז"ל: "אוהב לפרוק ושונא לטעון מצוה בשונא כדי לכוף את יצרו" (ב"מ לב, ב). כדי שיעזור האדם לשונאו, צריך הוא לשבור את יצרו בצורה קשה. כבר תיאר רבינו הרמח"ל ז"ל, את שמתחולל בקרבו של האדם שנפגע על ידי הזולת:

"גם השנאה והנקימה קשה מאד לשימלט ממנו לב הותל אֶשֶׁר לְבַגֵּי הָאָדָם, כִּי הָאָדָם מְרִגִּישׁ מְאֹד בְּעַלְבוֹנוֹתָיו, וּמְצַטַּעַר צַעַר גָּדוֹל. וְהַנְּקָמָה לוֹ מִתּוֹקָה מְדַבֵּשׁ, כִּי הִיא מְנוּחָתוֹ לְבַדָּה, עַל כֵּן לְשִׂיחָהּ בְּכוּחוֹ לְעֶזְבוֹ מֶה שֶׁטָּבְעוּ מְכַרְיָח אוֹתוֹ, וַיַּעֲבֵר עַל מְדוּתָיו וְלֹא יִשְׁנֶא מִי שֶׁהֵעִיר בּוֹ הַשְּׂנְאָה וְלֹא יִקָּם מִמֶּנּוּ בְּהִזְדַּמֵּן לוֹ שְׂיוֹכֵל לְהַנְקָם, וְלֹא יִטַּר לוֹ, אֶלָּא אֶת הַכֹּל יִשְׁפַח

וְיִסֵּר מִלְּבוֹ כָּאֵלוֹ לֹא הָיָה - חֶזֶק וְאַמִּיץ הוּא, וְהוּא קָל רַק לְמִלְאָכֵי הַשָּׁרֵת שְׁאִין בְּיַנְיָהֶם הַמְּדוּת הַלְלוּ, לֹא אֵל שׁוֹכְנֵי בְּתֵי חֹמֵר אֲשֶׁר בְּעֶפְרַיִם יְסוּדָם. אֲמַנְם גְּזַרְתַּם מְלֶכֶךְ הָיָא" (מס"י, פ"א).
כל זה תיאר רבינו ז"ל, רק ביחס לישב ואל תעשה'. כלומר, שלא יקום ולא יטור – שרק מלאכים יכולים להגיע לדרגה זו. אולם, ביחס לקיצוניות ההפוכה, שאם מן השמים הענישו את האדם שפגע בו, שיהא כוח לנפגע 'לשאת בעול' עם הרשע שפגע בו ולהתפלל עליו, שהקב"ה ירפא אותו ויסיר ממנו כל פגע ומחלה, דרגה זו גבוהה בהרבה מדרגת המלאכים.

דוד המלך מתאר, שהיו לו אויבים רבים שלמרות, שעשה להם טובות הם העלילו עליו עלילות כזב ורדפוהו בעדויות שקר: "יְקוּמוּן עֵדֵי חֶמְסִי אֲשֶׁר לֹא יַדְעֵתִי וְשִׁאֲלוּנִי: יִשְׁלְמוּנִי רָעָה תַּחַת טוֹבָה שְׂכוֹל לְנַפְשִׁי" (תהלים לה, יא-יב). ואילו הוא, לא רק שלא השיב להם כרעתם אלא: "וְאֲנִי בְּחִלּוֹתֵם לְבוֹשֵׁי שָׂק עֲנִיתִי בְּצוּם נַפְשִׁי וְתַפְלֵתִי עַל חִיקִי תָשׁוּב" (שם, יג), פירש הרד"ק: "אם היה אחד מהם חולה הייתי כואב ולובש שק ומתענה בעבורו שירפאהו הקל". כלומר, שגם הוא לא רק שלא נקם ונטר לאויביו, אלא התפלל עבורם לרפאותם. כל כולו היה שבור מחמת הצער שלהם, כפי שהוא מתאר בפסוק הבא:

"כָּרַע כָּאֶחָ לִי הַתְּהַלְקֵתִי כָּאֶבֶל אִם קִדְרַת שְׁחוֹתֵי" (שם, יג) ופירש"י: כרע כאח לי התהלכתי - כאילו היו לי אחי ורעי התהלכתי מיצר עליהם על צרתם. כאבל - אם כבן המתאבל על אמו או כאם המתאבלת על בנה. קודר - לשון שחרות. שחותי - לשון שפלות".
הרי לנו, שהגיע לאותה דרגה, שיכל להתפלל בכל נפשו ומאודו עבור שונאיו!

והנה, ראתה חכמתו ית' שזו הדרגה שצריך אברהם אע"ה להגיע אליה, כדי 'לשבור את המחסום' שמנע משרה אע"ה ללדת בן. וכשהבטיח לשרה בן, היה זה מתוך ידיעה שבטווח הקרוב יבוא על אברהם ניסיון קשה זה, ולכשיעמוד בו תלד שרה.
וכעת נבין למה הקב"ה אמר לאבימלך, שיאמר לו שהקב"ה ציווה עליו לבקש מאברהם אע"ה שיתפלל עבורו. כיון, שאברהם יכל לחשוב, שאין זה רצונו יתברך, שיתפלל עבור רשע כל כך גדול. לכן, היה צריך שהוא יאמר זאת לאברהם, שזה רצון ה'. וכמו כן, הוא ידע שרק בזכות אברהם נרפא.

אבל עדיין צריך ביאור, למה דווקא מהלך זה נצרך כדי ששרה תלד? ונלענ"ד, שאמנם אברהם ושרה היו עקרים מלידה, כמו שאמרו חז"ל שאברהם אצטגנין גדול היה וראה בכוכבים, שעל פי מזלו נועד להיות עקר. הקב"ה שינה את שמו והוסיף לו 'ה' משמו ית', שהיא אות שמסוגלת ללידה, הרים אותו מעל הכוכבים וברא לו מזל חדש. אולם, כל זה היה בבחינת ניסים נסתרים, שהצריכו שינויים בעולמות עליונים. ברם, אצל שרה אע"ה היה המצב הרבה יותר קשה, שהרי אמרו חז"ל, שאף רחם לא הייתה לה, אי לכך, היה הקב"ה צריך לברוא לה רחם 'יש מאין', זהו נס עצום. אכן, יד ה' לא תקצר ויכול הקב"ה לעשות לשרה גם נס זה, אבל הצדיקים אינם רוצים שהקב"ה יעשה להם ניסים, מפני שאז מנקים להם מזכויותיהם, וממילא יחסר להם מחלקם בעולם הבא. כמו שאמרה אשתו של

רבי חנינא בן דוסא לבעלה (עיין תענית כה, א). דברים אלה מצאתי בפירושו של מהר"ל בחידושי אגדות (ב"ק צב, א ג, יג) :

"אילולא התפלל אברהם על אבימלך – היה מה שעשה הקב"ה אליו שנתן לו בן, מעוט מזכויותיו, עכשו שהיה מתפלל על אבימלך, ובזכות זה היה הקב"ה נותן לו בן, היו כל צדקותיו כבתחילה, ולא היה שום ניקוי מזכויותיו כלל".

אולם לא ביאר רבינו, למה דווקא התפילה על אבימלך היא אותה מצוה יחידה שיכולה לזכות את שרה בבן, מבלי שינקו מזכויותיו. ולמה כל אותן מצוות, כל אותן תפילות שהתפלל עד כה וכל אותם ניסיונות שעמדו בהם, אין בכוחם לזכותם בבן מבלי ניקוי זכויות.

אברהם אע"ה התעלה מעבר לכוחות האדם, גם גופה של שרה שונה.

אולם, לפי דברינו, הכול מתיישב. הנהגת הקב"ה עם האדם היא מידה כנגד מידה. כמו שכתב הרמ"ק (סוף פ"א): "כמו שיהיה האדם מתנהג למטה כך יזכה לפתוח לו מידה עליונה מלמעלה, ממש כפי מה שיתנהג כך משפיע מלמעלה, וגורם שאותה המידה תאיר בעולם". וכשהאדם משנה את מצבו באופן זה, הרי שאז אין התשואה וההצלחה שהוא מקבל מבחינת שר, שיקוּזו לו מזכויותיו. אלא בבחינת הנהגה שקבע הקב"ה בדרכי הטבע, ואם אברהם אע"ה שינה את הטבע האנושי ועלה למעלה מדרגת המלאכים, הרי שבכוח זה שינה גם הקב"ה את גופה של שרה, ויכל ליצור לה רחם, שהוא בחינה של נס גלוי, מבלי לקזז להם מזכויותיהם!

ומכאן, שעלינו לדעת את חשיבותה ועוצמתה של התפילה, ולהבין שעוצמתה גדלה והולכת ככל שהאדם מבין את מהותה. אולם, שיא השיאים הוא, כשהאדם מתפלל על מי שעשה לו צרות, בושות וביזיונות אבל בלב שלם ובנפש חפצה, אז יזכה גם הוא שגזר דינו יתהפך לטובה!

סיכום: קשיים בהבנת הפרשה. חשיבות תפילת אברהם על אבימלך. איך תפילה משנה גזר דינו של האדם? עוצמת התפילה היא כפי שהאדם מבין ומאמין בחיוניותה! משמעות: נושא בעול עם חברו. עד כמה קשה שבירת המידות. אברהם אע"ה התעלה מעבר לכוחות האדם, גם גופה של שרה שונה.